

Лілія Романівна СЕМОТЮК

аспірант кафедри економіки підприємств і корпорацій,
Тернопільського національного економічного університету

ФІНАНСОВО-КРЕДИТНА ПІДТРИМКА МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Анотація

Мета статті: більш глибоко дослідити теоретичні та прагматичні аспекти фінансово-кредитної підтримки малого бізнесу. Крім цього, на сьогодні практично відсутній аналіз механізмів кредитної підтримки вітчизняними комерційними банками - суб'єктів малого бізнесу що, і визначило тему даної статті.

Результати дослідження: висвітлено перелік фінансово-кредитних механізмів, які, за умови проведення послідовної підтримки з боку держави, повинні забезпечити вільний доступ малих підприємств до джерел фінансування

Науковою новизною та практичною значущістю є висновки та конкретні пропозиції щодо активізації фінансово-кредитної підтримки малого бізнесу в Україні.

Ключові слова: малий бізнес, підприємства, фінансово-кредитна підтримка, програми кредитування, Держкомітет.

Лілія Романівна СЕМОТЮК

ФІНАНСОВО-КРЕДИТНАЯ ПОДДЕРЖКА МАЛОГО БИЗНЕСА В УКРАИНЕ

Аннотация

Цель статьи: более глубоко исследовать теоретические и прагматические аспекты финансово-кредитной поддержки малого бизнеса. Кроме этого, на сегодняшний день практически отсутствует анализ механизмов кредитной поддержки отечественными коммерческими банками - субъектов малого бизнеса что и определило тему данной статьи.

Результаты исследования: отражены перечень финансово-кредитных механизмов, которые, при условии проведения последовательной поддержки со стороны государства, должны обеспечить свободный доступ малых предприятий к источникам финансирования

Научной новизной и практической значимостью выводы и конкретные предложения по активизации финансово-кредитной поддержки малого бизнеса в Украине.

Ключевые слова: малый бизнес, предприятия, финансово-кредитная поддержка, программы кредитования, Госкомитет.

Liliya Romanivna SEMOTYUK

Graduate Student, Department of Economics enterprises and corporations
Ternopil National Economic University

FINANCIAL SUPPORT OF SMALL BUSINESS IN UKRAINE

Summary

The purpose of the article: a deeply explore theoretical and pragmatic aspects of financial support for small businesses. In addition, today virtually no analysis of the mechanisms of credit support domestic commercial banks – small businesses that determined the subject of this article.

Results: highlights for financial and credit facilities that are subject to consistent support from the government should ensure free access of small businesses to finance.

Scientific novelty and practical significance of the conclusions and concrete proposals to enhance the financial support of small business in Ukraine.

Keywords: small business, enterprise, financial and credit support, loan programs, the State Committee.

Постановка проблеми. Світовий досвід засвідчує: одним із найважливіших чинників економічних і політичних реформ є розвиток малого та середнього бізнесу. Формування цього сектору є стратегічним напрямком економічних реформ, істотно впливає на структуру економіки, активізує конкуренцію, послаблює монополізм, розширює сферу свободи ринкового вибору. Тому значну увагу на етапі економічних реформ в Україні слід приділяти перетворенню малого бізнесу в потужний сегмент ринкової економіки, забезпеченню форсованих темпів його розвитку шляхом всебічної державної підтримки, в т.ч. і фінансово-кредитної. Хоча в Україні спостерігається постійне зростання чисельності суб'єктів малого підприємництва, проте порівняно із країнами з ринковою економікою внесок вітчизняного малого бізнесу у створення ВВП залишається дуже скромним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний вклад у розвиток та вирішення складних проблем фінансової та кредитної підтримки малого та середнього бізнесу в період ринкових перетворень внесли такі вітчизняні вчені як (О.Д. Василик, А.І. Даниленко, М.І. Долішній, І.О. Луніна, А.М. Мороз, М.І. Савлук, А.М. Соколовська, С.І. Юрій та інші, а також зарубіжні науковці зокрема (Ш. Бланкарт, В. Князев, О.І. Лаврушин, М.А. Пессель, Дж. Ю. Стігліц та ін.

Постановка завдання. Віддаючи належне високому рівню наукових робіт перелічених авторів, необхідно зазначити, що дослідження теоретичних та прагматичних аспектів фінансово-кредитної підтримки малого бізнесу мають фрагментарний характер. Крім цього, на сьогодні практично відсутній аналіз механізмів кредитної підтримки вітчизняними комерційними банками - суб'єктів малого бізнесу що, і визначило тему даної статті. Система фінансування малого та середнього підприємництва складається із бюджетного, кредитного та механізму самофінансування. За даними держкомітету основним джерелом інвестування для всіх суб'єктів господарювання залишаються власні кошти (59,2% від залежного обсягу фінансування) кредити та інші зовнішні позики (16,1%) та кошти держбюджету та місцевих бюджетів (6,3% та 3,2% відповідно)

Вклад основного матеріалу дослідження. За даними Держкомітету України станом на 01.01.2013 р. в Україні нараховувалося 1600127 суб'єктів господарювання, з яких 698 суб'єктів великого підприємництва, 20550 суб'єктів середнього підприємництва та 158879 суб'єктів малого підприємництва.

Таким чином, в Україні сьогодні більш 200 000 малих підприємств та близько 40 000 фермерських господарств. Доцільно зауважити, що малий бізнес особливо ефективний у період радикальних економічних реформ, коли рівень трудової активності населення країни високий при одночасному низькому рівні заробітної плати та гострій нестачі робочих місць. З метою сприяння його розвитку потрібно, щоб на державному рівні були розв'язані проблеми, пов'язані із створенням стабільної правової бази для підтримки малого бізнесу та налагоджено економічні механізми стимулювання малого підприємництва. Таким чином, наукова проблема створення раціонально-ефективної системи фінансово-кредитної підтримки малого бізнесу набуває особливої значущості на сучасному етапі структурної перебудови економіки України.

Отже, обсяги фінансування і кредитування малого бізнесу з державних джерел залишаються неістотними в загальнодержавному масштабі. Тому потрібні принципово інші підходи. Стимулювання становлення та розвитку малого бізнесу потрібно здійснювати в основному на базі ефективного оподаткування, (зменшення числа податків, зниження податкової ставки та ведення податкових пільг) в поєднанні з банківською реформою, щоб у малих підприємств з'явився доступ до кредитних ресурсів.

Основними зовнішніми джерелами фінансування малого бізнесу є кошти комерційних банків, небанківських кредитних організацій, фондів підтримки малого підприємництва, організацій кредитної кооперації і лізингових компаній.

Проте сьогодні зовнішніми фінансовими ресурсами користується не більше 13-15 тис. підприємців. Отже, необхідно, щоб охочіше підприємці отримували фінансові ресурси у формі наступних джерел:

- допомоги державних фондів малого підприємництва;
- партнерського кредиту;
- банківського кредиту;
- залучення кредитів міжнародних організацій;
- отримання позик в кредитних кооперативах.

За цих умов кредитна підтримка банками малого бізнесу забезпечить з одного боку, зростання кількісних та якісних показників розвитку малих підприємств, а з другого, збереже високі темпи зростання кредитних вкладень та відповідно їх доходність. Для цього є всі об'єктивні передумови. У після кризові роки банки починають збільшувати частку ринку, зростаючу ставку на фізичних осіб – підприємців та мікробізнес (2), а також через надлишкову ліквідність оптимізували кредитування малих та середніх підприємств (3).

Проте, відповідно до опитування банків, яке проводить центр соціально-економічних досліджень – “CASE Україна” обсяг портфеля кредитів МСБ у 2012 році у більшості банків був більш як на 30% нижчий, ніж у передкризовому 2008 році, що підтверджує більш конкретніші їх вимоги щодо фінансового стану та застава малих та середніх підприємств-позичальників.(3)

З іншого боку вітчизняна кредитна система ще не має необхідної економіці ресурсної бази, тому ціна кредиту знаходиться на досить високому рівні. В цих умовах необхідно підвищити ефективність механізмів кредитування і короткострокового рефінансування банків. Істотні проблеми також залишаються при вирішенні завдання підвищення ролі кредиту в розвитку малого підприємництва. Потрібні оптимальні механізми його кредитування, що дозволяють оперативно і з малими затратами проводити великий обсяг операцій, забезпечуючи в той же час прийнятну кількість суб'єктів МСБ кредитами банків.

Умови кредитування малих підприємств (перш за все, процентна ставка і терміни), як правило, жорсткіші. На збільшення ціни кредиту для позичальників цієї категорії впливає не тільки високий ризик, але й зростання затрат на обслуговування великої кількості позичальників, в результаті чого структура витрат банків стає неефективною. Адже процентні доходи виступають не тільки компенсатором процентних витрат, а й чи не єдиним джерелом покриття адміністративних витрат. До того ж практика управління кредитним ризиком є ще недосконалою, відсутні реальні інструменти щодо його поліпшення.

Розглядаючи процентні ставки за банківським кредитом як врівноваження попиту та пропозиції грошей, варто зауважити, що їх пропозицію слід розглядати в цілому, враховуючи і обсяг, і структуру грошової маси, яка склалася в економіці країни, що є результатом створеної та розподіленої уречевленої доданої вартості. Причому, ефективною вважається така структура розподілу, коли знижується частина споживання у невиробничих сферах, внаслідок чого створюється передумова мультиплікативної пропозиції грошей та скорочуються темпи приросту запасів товарно-матеріальних цінностей на різних стадіях відтворювального процесу, що спричиняє прискорення обігу товарно-грошової маси і, як наслідок, зростання обсягу її реалізації. Висока ціна кредиту є найважливішим стримуючим чинником розвитку кредитних відносин з малим підприємництвом. Зменшенню кредитної ставки і розширенню можливостей малих підприємств для залучення позикових коштів могло б послужити звільнення від оподаткування доходів банків, отриманих від кредитів, наданих малим підприємствам.

На практиці для забезпечення доступу до кредитів малих підприємств використовується схема компенсації підприємцям частини банківської процентної ставки. Позитивні результати цього досвіду дають підстави підтримати пропозиції щодо виділення в бюджетах всіх рівнів коштів на реалізацію програм субсидування і оптимізації процентних ставок за банківськими кредитами малим підприємствам що надаються, в першу чергу, через систему регіональних і місцевих фондів підтримки малого підприємництва.

Проте, хоч описаний механізм і є важливим, його застосування буде недостатнім для розвитку кредитних відносин з цією категорією позичальників. Насправді проблема значно глибша і багато в чому пояснюється недостатнім розвитком банківської системи та кредитної системи загалом, а також надмірно високою ціною залучених ресурсів тощо. Негативний вплив на рівень процентної ставки за кредитами, що надаються малим підприємствам, чинить ціна ресурсів, за якою банки можуть їх залучати. У результаті зіштовхуються банки з дефіцитом коштів, перш за все, для здійснення довгострокового кредитування.

Сучасні тенденції у світовій банківській сфері характеризуються укрупненням капіталу банків з метою забезпечення його стабільності та універсалізацією як запорукою концентрації зусиль банківських установ на вибраних сферах діяльності. Дані тенденції, з одного боку, створюють загрозу конкуренції для вітчизняної банківської справи, а з іншого - вказують шляхи розвитку банків для забезпечення своїх конкурентних засад на внутрішньому ринку й інтеграції у світові глобальні процеси.

На сьогодні одним із перспективних напрямів капіталізм для малих банків є залучення фінансових ресурсів на правах субординованого боргу та шляхом додаткової емісії акцій. Тому уряд і НБУ повинні допомогти регіонам і банкам створити оптимальну та ефективну банківську систему. Ефективна регіональна банківська система повинна забезпечити формування та спрямування грошових потоків на соціально-економічний розвиток регіону, регіональної інфраструктури та власної прибутковості. Це найбільш складний та важкий шлях. Але, на нашу думку, саме він дозволить економіці України перейти на найбільш якісний рівень зростання.

Реалізацію стимулюючої державної політики в області кредитування малих підприємств повинні здійснювати не тільки фонди підтримки підприємництва, але і, можливо, окремі банки з участю держави. Функцією цих банків повинне бути кредитування малих підприємств, а також надання їм гарантій по кредитах. Ресурсна база вказаних банківських установ повинна поповнюватися за рахунок рефінансування зі сторони НБУ.

Щоб сьогодні забезпечити доступ до кредитів життєздатним підприємствам, які не можуть одержати кредит через відсутність забезпечення, кредитної історії або низьких показників ефективності їх діяльності потрібна розвинена система гарантування кредитів, що одержують малі підприємства.

Для створення такої системи пропонується вжити наступні заходи:

- утворити гарантійні фонди з використанням коштів, що передбачаються в бюджетах всіх рівнів на розвиток малого бізнесу;
- шляхом зміни податкової і економічної політики стимулювати створення об'єднаннями дрібних підприємців власних страхових фондів по гарантуванню повернення кредитів і позик;
- провести консультації з організаціями-донорами і міжнародними інститутами про координацію діяльності по створенню системи кредитних гарантій в Україні.

Досвід минулих років показав, що кредитування малих підприємств при умілій організації роботи є менш ризиковим, ніж кредитування великих. Досвід ЄБРР засвідчує – малі — малі підприємства повертають кредити повністю і в строк. Програми мікрокредитування малих підприємств показали свою життєвість і безумовну корисність.

У даний час розроблені фінансово-кредитні механізми, які, за умови проведення послідовної підтримки з боку держави, повинні забезпечити вільний доступ малих підприємств до джерел фінансування. І що особливо важливо, дати можливість багатьом новоствореним підприємствам почати з нуля свій власний бізнес. Перелік цих механізмів наступний:

- гарантійні механізми;
- часткова компенсація процентної ставки;
- мікрокредитування;
- лізинг;

-
- надання пільгових позик для малого підприємництва через систему фондів підтримки малого підприємництва;
 - венчурне фінансування;
 - залучення позабюджетних фінансових-ресурсів.

1. Гарантійні механізми. Одним із перспективних напрямів для малого бізнесу є вирішення проблеми гарантійного забезпечення і страхування первинних вкладень в підприємництво. Надання державних гарантій і поруки по кредитах, виданих суб'єктам малого підприємництва в комерційних банках, дозволяє значно збільшити кількість проектів і програм, що отримують державну підтримку, в порівнянні з прямим наданням позик з державних джерел, і залучити у фінансування малого бізнесу значні ресурси комерційних банків.

Згідно з державною програмою підтримки і розвитку вітчизняного малого підприємництва, одним із напрямів фінансово-кредитної підтримки є розробка дієвого механізму державних гарантій, що забезпечують розподіл ризиків між державою, кредитними організаціями і малими підприємствами і апробація такого механізму через пілотні проекти в окремих регіонах України з подальшим аналізом їх ефективності і виробленням пропозицій по упровадженню на всій території країни.

На початку функціонування системи гарантій для забезпечення її життєдіяльності поручительства планується надавати по кредитах з низьким рівнем ризику неповернення грошей. Надалі при отриманні позитивного ефекту від дії гарантійної системи і зростання зацікавленості банків-кредиторів в роботі з малими підприємствами, державна підтримка у формі поручительства надаватиметься для більш ризикованих проектів малих підприємств, що знаходяться на початкових етапах свого розвитку.

При настанні гарантійної події відшкодуванню за рахунок коштів регіонального бюджету підлягає не більше певної частини (наприклад, 60 %) суми основного боргу, не погашеної після виконання зобов'язань позичальником, зокрема і з вартості закладеного майна, але не більше встановленого договором поручительства обсягу зобов'язань.

2. Часткова компенсація процентної ставки. Одним із способів вирішення проблеми доступу підприємців до фінансових ресурсів повинно стати субсидування процентної ставки за кредитами, що видаються. Це обумовлюється тим, що банки встановлюють достатньо високий рівень процентної ставки за-видаваними ними кредитами. Цілком природно, що такий рівень ставок абсолютно неприйнятний для малого бізнесу, а тим більше для підприємців, що розпочинають власну справу. Тому кредитування суб'єктів малого підприємництва повинно здійснюватись на пільгових умовах з компенсацією різниці між звичайною та пільговою процентними ставками за рахунок бюджетних коштів через систему фондів підтримки малого підприємництва. Але, слід відмітити, що дана схема вимагає великого обсягу бюджетних коштів, тому повинна використовуватися для підтримки певних проектів, критерії відбору яких необхідно чітко визначити і обґрунтувати.

3. Мікрокредитування. Одним з найефективніших механізмів фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва є розвиток системи мікрокредитування. Логіка послуг мікрокредитування звернена до потреб малих і середніх підприємств, індивідуальних підприємців, що постійно мають потребу у фінансових ресурсах, але не мають можливості користуватися послугами банків і інших кредитних організацій, які не зацікавлені в роботі з дрібними позичальниками.

Мета мікрокредитування полягає у створенні високо динамічної і ефективної системи фінансування малих підприємств для додаткового стимулювання виробництва і розподілу товарів і послуг, а також для надання допомоги підприємцям-початківцям в набутті досвіду отримання прибутку і накопичення капіталу. Мікрокредит є гнучкою формою класичного банківського кредиту, що дозволяє безперешкодно почати бізнес без наявності стартового капіталу і кредитної історії.

Мікрокредит сприяє вирішенню як мінімум трьох завдань:

-
- збільшенню кількості підприємців без утворення юридичної особи;
 - зростанню податкових надходжень;
 - створенню кредитної історії для подальшого розвитку суб'єктів малого підприємництва через банківський сектор.

Програми мікрокредитування найбільш популярні в державних і регіональних фондах підтримки малого підприємництва, які відповідно до чинного законодавства надають суб'єктам малого підприємництва кредити без отримання банківської ліцензії.

Основні відмінності системи мікрокредитування від стандартного банківського кредиту - це, по-перше, все ж таки сума виданої позики. У світовій банківській справі ця сума вираховується, виходячи із розміру середнього боргу за кредитами по країні. Так в США середній розмір кредиту - 39 тис. дол., в Західній Європі - 13 тис. дол., в Росії - 2 тис. дол. А мікrokредит приблизно у двічі менший від середнього розміру кредиту. По-друге, термін оформлення мікро-кредиту становить 2-3 дні. По-третє, для його отримання не обов'язково надавати забезпечення. В якості застави можуть виступати ті активи, які не приймаються в розрахунок комерційними банками.

4. Лізинг - один з ключових інструментів залучення інвестиційних ресурсів в малий бізнес. Для малих і середніх підприємств лізингові операції іноді виступають єдиним способом для проведення переоснащення і модернізації виробництва, за відсутності власних достатніх коштів для цього і без вдавання до залучення кредитів.

5. Використання лізингового механізму забезпечує ефективний і економічно вигідний спосіб залучення інвестицій в реальний сектор економіки, альтернативний банківському кредитуванню. Безперечним плюсом є і простота здійснення лізингових процедур. Відсутність необхідності використовувати свій власний капітал для закупівлі устаткування, а також оплата послуг з лізингу окремими платежами, джерелом яких є доходи від використання устаткування, дозволяють здійснювати планування потоків наявних коштів і забезпечувати надійний захист від інфляції. Саме лізинг як засіб оновлення основних фондів в малому підприємстві дає найшвидший інвестиційний дохід, знижує терміни окупності проекту і підвищує ефективність використаних фінансових ресурсів.

Для розвитку лізингового механізму у сфері малого підприємництва необхідно забезпечити сприяння діяльності спеціалізованих структур, що надають в лізинг невживане майно або те що нераціонально використовується (зокрема, майно підприємств-банкрутів).

6. Пільгові позики видаються за рахунок активів фондів підтримки малого підприємництва, а також регіональних і муніципальних бюджетів, відповідно до регіональної і муніципальної програми підтримки малого бізнесу.

7. Венчурне фінансування. Венчурне фінансування повинне стати пріоритетним напрямом в стимулюванні діяльності малих підприємств, що працюють у сфері інноваційних розробок і високих технологій. Нестача власних коштів, високі податкові ставки, неприйнятні умови кредитування - ось тільки окремі проблеми, з якими зіткнулося останнім часом інноваційне підприємство.

Венчурне фінансування - це саме той напрям, за допомогою якого Україна зможе забезпечити конкурентоспроможність вітчизняної продукції на світових ринках і піднесення економіки країни.

Для реалізації даного напрямку фінансової підтримки малого бізнесу необхідне створення спеціальних венчурних фондів і залучення до розв'язання цієї проблеми комерційних банків. Тут також активніше повинні працювати агентства, технопарки, бізнес-інкубатори і бізнес-центри, що займаються відбором, експертизою і просуванням на ринок інвестиційних проектів малих інноваційних підприємств. У комплекс послуг, які б надавали перелічені структури, повинне входити консультування на всіх етапах підготовки бізнес-планів з розрахунком ризиків і реалізації проектів. Але найголовніше - це залучення інвестицій і кредитів,

забезпечення експериментальною базою і устаткуванням за допомогою лізингу, управління проектами і т.д.

8. Залучення позабюджетних фінансових ресурсів. Основною передумовою підтримки малого підприємництва в даній сфері є формування групи банків, фінансових компаній, інвестиційних фондів, що працюють з суб'єктами малого підприємництва, а також створення умов для здешевлення кредитних ресурсів, що спрямовуються на розвиток малого підприємництва, сприяння залученню коштів приватних інвесторів в розвиток малих підприємств.

Для залучення та акумуляції позабюджетних фінансових ресурсів необхідно ініціювати створення кредитних кооперативів, спілок і товариств взаємного кредитування і страхування інвестицій в малий бізнес на місцях з одночасним забезпеченням умов для централізованої закупівлі кредитних ресурсів на ринку з подальшим їх розподілом за помірними ставками між цими кредитними кооперативами, спілками і т.п.

Все вищевикладене дає змогу зробити ряд висновків та конкретних пропозицій щодо активізації фінансово-кредитної підтримки малого бізнесу в Україні, зокрема:

- фінансова підтримка малого бізнесу необхідна у зв'язку з тим, що становлення та розвиток даного сектору є стратегічним вектором економічних реформ. Адже його розгортання забезпечує особливий ефект в тих випадках, коли рівень трудової активності населення країни досить високий (про що свідчить значна трудова еміграція населення) при одночасно низькому рівні заробітної плати та наявного безробіття;

- з огляду на жорсткі умови банківського кредитування суб'єктів ринку високі процентні ставки, обмеженість суми кредиту, обов'язковість забезпечення заставою тощо, для процесу кредитування суб'єктів малого бізнесу необхідно запроваджувати спрощені процедури надання та погашення позик. І саме цим процедурам та умовам кредитування відповідає мікрокредит;

- розширення програм кредитування малого та середнього підприємництва шляхом застосування механізмів гарантування житлові компенсації відсоткових ставок за банківські позики;

- для замовлення інноваційних розробок малими та середніми підприємствами необхідно стимулювати венчурне фінансування яке передбачає створення венчурних фондів, зупинення місцевими органами влади місцевих комерційних банків та страхових компаній, вищих навчальних закладів з їх науковим потенціалом.

Список літератури:

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

2. Руських К. Чи кредитуватимуть банки малий та середній бізнес? /К.Руських// Проект “Популярна економіка: моніторинг реформ” – 2013, - №12 – 33 с.

3. Карамішева Г.М. Проблеми кредитування малого і середнього бізнесу в умовах посткризового стану економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua>.

4. Фомин П.А., Кузніцов Н.В. Финансовые механизмы региональной инновационно-инвестиционной стратегии // Финансы и кредит. 2006. №27 – с. 33-35.

5. State Statistics Service of Ukraine [electronic resource]. - Mode of access: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

6. Rus C. Do credited banks SMEs? /K.Ruskyh// The "Popular Economics: monitoring reforms" - 2013, - №12 - 33 sec.

7. Karamysheva GM Problems lending to small and medium business in the post-crisis state of the economy [electronic resource]. - Mode of access: <http://nbuv.gov.ua>.

8. PA Fomin, NV Kuznitsov Fynansovye myhanyzmy rehyonalnoy Innovatively-ynvestytsyonnoy strategists // Finance and credit. 2006. №27 - p. 33-35.